

Матје Гранпјерон^[1]

Католички универзитет у Вандеји
Вандеја (Француска)

УДК 327::911.3(44)

327(100)

Прегледни научни рад

Примљен: 18.11.2024.

Прихваћен: 28.3.2025.

doi: 10.5937/napredak6-54842

Француска и геополитика: сложена прича коју угрожава чланство у ЕУ и НАТО

Сажетак: Аутор се у раду бави француском геополитиком, односно тренутном позицијом Француске у контексту чланства у Европској унији и НАТО. Претпоставка од које се полази у раду јесте да чланство у наведеним организацијама ограничава француску позицију и могућности за реактуелизацију француске геополитике, која је у првом плану имала националне интересе и суверенитет државе. Имајући у виду да су ЕУ и НАТО претња истинској француској геополитици, аутор у првом делу рада образлаже своју тезу, најпре у контексту положаја Француске у ЕУ и НАТО, а потом и у односу на идеологију позитивистичког либералног интернационализма. У другом делу рада аутор анализира увођење геополитике у француски образовни систем и препознаје предности и недостатке у самом систему. На крају, аутор нуди решење за утемељење француске геополитичке мисли, која би требало да се заснива на славној историји и патриотској елити.

Кључне речи: Француска, геополитика, образовање, позитивизам, историја, Европска унија, НАТО

Увод

Француска геополитика постаје све мање видљива и усредсређена на француске интересе и специфичне погледе на свет од тренутка када се структура ЕУ окренула ка федерализму након Мاستришког уговора и појаве политичке елите (која превазилази политичке партије) око Емануела Макрона, који је ставила ЕУ изнад

француских интереса, па се Француска вратила у НАТО. Осим тога, изучавање геополитике у француском наставном плану и програму највероватније неће бити први еманципаторни корак против геополитике и идеологије САД/ЕУ, већ ће их подржати као геополитичке програме упркос томе што су лоше замишљени и пуни предрасуда. Након анализе негативног утицаја који НАТО и ЕУ имају на француску геополитику,

[1] m-grandpierron@ices.fr ; <https://orcid.org/0000-0002-2465-2455>

у овом раду биће истражена еволуција менталитета и начина на који либерални заокрет отежава размишљање о самој идеји самосталне француске геополитике. На крају ће рад размотрити како специфичност француске историје и географије може да пружи решење за изазове с којима се Француска суочава.

Неопходно је разумевање значења геополитике у контексту реактуелизације или рађања самосталне француске геополитичке мисли. Геополитика је кључ за разумевање међународних односа, она указује на то „како владати“ и на који начин у одређеном контексту креирати спољнополитичке стратегије ради очувања националног интегритета и државног суверенитета. Самим тим, борба за развој француске геополитике значи пут ка суверенијој и самосталнијој међународној позицији Француске, што је у актуелним околностима изазовно будући да је Француска чланица НАТО и ЕУ, што су надржавне институције, које захтевају преношење дела суверенитета на надржавни ниво. У раду се полази од наведеног става и настоји се да се кроз критички осврт на идеологију позитивистичког либералног интернационализма прикаже униформност евроатлантске перспективе, која спречава успостављање француске геополитике.

ЕУ и НАТО као претња „правој француској“ геополитици

Данас су француска геополитика и геополитичка мисао угрожени деловањем двојног механизма: 1) Француска је део одређене безбедносне архитектуре (НАТО и ЕУ) и 2) тренутно доминантан

начин размишљања ограничава и униформише политичку мисао. Наведено ћемо образложити у наставку рада и у том контексту посматрати француску геополитику.

Који безбедносни контекст изабрати:
француску безбедносну архитектуру или
американизоване ЕУ и НАТО архитектуре

Од краја Другог светског рата генерал Шарл де Гол изнова је дефинисао врсту Европске уније коју је намеравао да промовише. За њега је пројекат ЕУ требало да буде заснован на начелима поштовања националног суверенитета држава чланица и на потпуној независности (политичкој, економској и културној) од Сједињених Америчких Држава, преко организације коју је он назвао „европска Европа“. Сматрао је да нарочито Француска, а затим и Европа у целини, морају бити потпуно самосталне у сваком погледу и залагати се за сопствене визије света и светских питања и остваривати их. То је значило одбацивање туторства (или вазализације, како је то назвао Збигњев Бжежински у *Великој шаховској шабљи*) Сједињених Америчких Држава, као и федералну интеграцију која деполитизује односе држава чланица.

Јелисејски споразум који су затим потписале Француска и Немачка требало је да утаба пут за политичко партнерство у оквиру обновљеног европског оквира. Међутим, генерал Де Гол претрпео је ударац када је, у време ратификације овог споразума, Бундестаг саставио и изгласао преамбулу, која је, под удруженим притиском Американаца, Жана Монеа и његовог Акционог

Матје Гранпјерон

Француска и геополитика: сложена прича
коју угрожава чланство у ЕУ и НАТО

Фото: Shutterstock

одбора за Уједињене државе Европе, „преобликовала“ споразум у смислу чврсте повезаности са НАТО, свдећи га на обичан споразум о редовним консултацијама. Одбијање Немачке да ревалоризује немачку марку после кризе која је управо потресла Француску убедило је Де Гола да се Немачка вратила својој политици моћи.

Ово схватање показало се као добра анализа када се сагледа игра моћи Берлина у оквиру ЕУ, нарочито од именовања Урсуле фон дер Лајен и покушаја Немачке да преко ЕУ нападне француски нуклеарни сектор под маском аргумента „зелене енергије“ (овај напад је чак признат у Парламенту ЕУ!).^[2]

[2] https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2023-002175_EN.html (приступљено 21.10. 2024).

Стога је конфронтација између атлантиста и наднационалиста, с једне стране, и заговорника међудржавне „европске Европе“, с друге стране, била неизбежна и наставила се све до данас. Де Гол је био свестан дугогодишње геополитичке постојаности, која је превазилазила тренутне политичке прилике. Управо у том контексту треба схватити његов израз „Европа од Атлантика до Урала“, која је гледала у будућност после комунизма и одбацивала ову идеологију означавајући њену временску границу. Међутим, заговорници интеграције мање Европе само су изградили тај европски идентитет унутар граница између два политичка блока, што се показало као кратковид и погубан концепт због њихове немоћи приликом пада Берлинског зида и пропасти совјетског комунизма.

Историја је одувек била пуна изненађења када је реч о наводној логици њеног редоследа. На пример, генерал Де Гол се неумољиво противио уласку Британије у заједницу, тврдећи да ће Британија постати „тројански коњ“ Сједињених Америчких Држава у Европи. Међутим, управо је Британија одбранила подједнаку аверзију Де Голових присталица према наднационалности. Исто тако, Фушеов план који су предложили Французи брзо су одбацили њени партнери иако је, према онима који су га осмислили, тај план могао довести до истинске европске политичке уније; исти ти партнери били си присталице приступања Велике Британије иако је она имала потпуно другачији концепт европске организације од њиховог.

Питање о томе шта треба да буде европски безбедносни контекст и оквир поново се актуализовало 2019. године, од следеће изјаве Емануела Макрона: „НАТО је у стању мождане смрти“.^[3] Француски председник је хтео да каже да НАТО више није значајан и да је изгубио смисао постојања. То је била исправна анализа. Уместо тога, Француска је подржала концепт „стратешког компаса ЕУ“ (концепт који тек треба да буде јасно дефинисан). Међутим, ова два концепта су, баш као и НАТО, проблематична и опасна за француску геополитику. Сама замисао представља пут ка истинској независности Европе од САД, и подразумева да европску безбедност треба да гарантују Европљани, а не актери ван региона (оваква анализа слична је кинеским и руским спољнополитичким дискурсима и циљевима у вези с решавањем регионалних сукоба, в. Grandpierron & Romès, 2024). Проблем с речима Емануела Макрона јесте у томе што он под Европом подразумева Европску унију. Када би заиста мислио на Европу у целини, онда би нова безбедносна архитектура била управо оно што је Де Гол имао на уму, а обухватила би и Русију, оживљавајући на тај начин историјски савез Француске и Русије, савез који је успостављен против немачких покушаја да преузму превласт крајем 19. века (Cohrs, 2022). Само такав безбедносни оквир могао би гарантовати стабилност у Европи и спречити спољне силе (САД) да користе Европу као „бојно поље“ за заустављање онога што оне сматрају претњом по своју светску хегемонију – ако парафразирамо речи Бжежинског. Осим тога, овакво схватање, самим тим што укључује Русију

[3] <https://www.lefigaro.fr/international/le-president-francais-emmanuel-macron-juge-l-otan-en-etat-de-mort-cerebrale-20191107> (приступљено 22.10.2024).

и Србију, отвара двоја врата према будућности: БРИКС би повезао Европу с територијама према којима се помера светска економија. Међутим, ово схватање не припада Емануелу Макрону. Под Европом он мисли на Европску унију, што је савим другачије. Уместо самосталне Европе у којој би државе задржале своје појединачне стратешке агенде засноване на сопственим интересима, ЕУ која развија истинску спољну политику и безбедносну архитектуру означила би крај националног суверенитета европских држава. Последњи доказ за то је изјава француског председника о употреби нуклеарног наоружања Француске ради заштите балтичких земаља од Русије. Прихватање пута ЕУ као уједињеног безбедносног актера довешће последично до тога да све државе чланице ЕУ виде свет на исти начин; да на исти начин схватају опасности и прилике. Ово једноставно није могуће осим ако се тврди и погрешно подразумева да су све културе и националне историје и политичке филозофије исте.

Када је започела специјална војна операција Русије у Украјини, уследиле су и емотивне европске и северноамеричке политике, познате као „санкције“ (погрешна реч без стварног правног значења), које су Европу и Француску вратиле на позицију вазала САД. Термин „санкције“ је проблематичан јер његово значење подразумева да се некоме суди, да је донета одлука независног суда да санкционише друштвено понашање које се сматра неприхватљивим. Стога коришћење тог термина има двоструки циљ: када нека држава чланица користи ову реч, она означава кажњавање неког актера који се сматра девијантним, али исто тако и ограничавање маневарског простора супарничке силе која жели да промени правила

међународног система. Међутим, употреба термина „санкције“ на неодређен начин да означи све мере предузете против неке државе крије у себи правну терминологију, често неисправну, односно жељу да се наметну своје вредности и да се одржи постојећи међународни поредак (Koskeniemi, 2004; Anghie, 2004; Chimni, 2017).

Употреба термина „санкције“ у политичком дискурсу захтева прављење разлике између санкција које се усвајају у мултилатералном институционалном оквиру (Уједињене нације итд.) и контрамера о којима одлучују државе. У оба случаја, то су принудне мере чији је циљ да се утиче на поступање неке државе за коју се сматра да крши међународна правила. Међутим, термин „санкције“ треба ограничити на принудне мере које усваја тело неке међународне организације у складу са својим оснивачким актом. „Санкције“ нимало не штите визију општеприхваћеног међународног поретка, већ су, напротив, део наметања неког тумачења међународног поретка (Sur, 2018). Међународно право заправо се углавном схвата као способност да се регулишу међународни односи, тј. да се ограничи понашање држава. Подразумева се да већина тзв. санкција које уводе европске државе крши њихове сопствене виталне интересе (нарочито када је реч о енергетици).

Геополитичко размишљање спречено ширењем идеологија позитивистичког либералног интернационализма

Француска и европске државе у целини такође су заробљеници посебног начина размишљања, које их спречава да развију сопствену геополитику.

Оно представља еволуцију начина размишљања које је било доминантно у америчкој и европској политици у периоду 1860–1914. и које је неизоставно довело до самоубиства европске цивилизације током Првог светског рата. Политички начин размишљања и комуникација установили су јасан расни став ради стварања „цивилизацијског национализма“ у којем се силама Запада (Британија, Француска и САД) противе они који се сматрају неразвијенима (колонијална сфера, Кина) или неморалнима и декадентнима (Немачко и Аустроугарско царство). Политиколог Макс Вебер је објаснио да су у том периоду елите „најнапреднијих“ сила такође постале опседнуте мерењем глобалне хијерархије, „успоном и падом“ нација и империја, као и свих врста напретка. Размишљање о напретку повезано је с друштвеним дарвинизмом да би се створио „цивилизацијски дарвинизам“. Спој „цивилизацијског национализма“ и „цивилизацијског дарвинизма“ навео је политичке елите да своје дискурсе (имплицитно или експлицитно) усредсреде на идеју да су народи и државе у суштини укључени у борбу за опстанак „најспремније“ цивилизације (Cohrs, 2022).

Постоје сличности између ових елемената и онога што се могло приметити у САД и Европи на изборима 2024. године, пре свега на европским изборима, парламентарним изборима у Француској и председничким изборима у САД. Ови избори показују да су политички дискурси све идеологизованији. То није иста она идеологија из периода 1860–1914, већ њена развијена верзија, заснована на идеји да Запад има најбоље политичке системе и вредности јер је „победио у хладном рату“. Ова идеологија, заједно с новим култом у науци (позитивизмом), ствара

одређену врсту „позитивистичког либералног интернационализма“ према којем се мир и развој у свету могу гарантовати једино ширењем западњачких политичких режима и вредности у односу на земље које се сматрају ривалима и опасношћу (Кина, Русија, Иран итд.).

Позитивизам је настао из покрета који се залагао за чврсте темеље истраживања друштвених наука. Од Волца и његове књиге *Човек, држава и рат* (Waltz, 1959), политичке науке су се с много ентузијазма окренуле ка формалним прописима и позитивизму. Напослетку су политичке науке постале равноправне са егзактним наукама, као што су аналитички протокол, трансформација мишљења у квазиматематичко мишљење организовано на зависним и независним варијаблама. На крају је политикологија могла да препозна општа правила која одређују људско понашање и политичке појаве: узроке ратова, изборну мотивисаност и тако редом. Обрнути ефекат, који је у суштини онога што се проучава дуже од два дана, јесте да је историја постала скуп података. Чим се чињенице могу уклопити у претходно замишљене кутије, које се користе за оправдање два супротна догађаја, долазимо до претходно замишљеног размишљања, аутоматског размишљања, размишљања трансформисаног у једначину.

Позитивизам примењен на политиколошки истраживачки метод допринео је да се уклоне фактори људског понашања које је препознао још Тукидид (Hanink, 2019). Самим тим, култура, филозофија, перцепција и емоције дефинисане су као ненаучне, те зато не завређују да буду предмет истраживања. Када се у анализи међународних односа узму у обзир емоције, често се морају проучавати са утилитаристичког или бар

рационалистичког становишта. За то је у извесној мери одговоран Ханс Моргентау јер је, без сумње идући против самога себе, увео страх у крајње рационалистички модел одвраћања од употребе нуклеарног наоружања (Morgenthau, 1946).

Овај приступ одбацује сваку субјективност, друштвене везе и емоције у друштвеним односима. Позитивизам нас наводи да замишљамо најгори могући сценарио: ово је нарочито тачно у тврдокорном реализму и либерализму. Према мишљењу многих позитивистичких стручњака за безбедност, међународни актери су под утицајем спољних сила, које их воде у одређеном смеру. Будуће претње одређују се на основу трендова из прошлости, као да *друшћивени* свет напредује линеарно. Напослетку, алармизам подразумева рационалне, себичне и стратешке актере, који се боре за моћ и ресурсе. У овако конкурентном свету не постоји простор за стварну сарадњу, друштвене везе или за било шта што бисмо могли назвати међународним друштвом са „конституционалним структурама“ или развојем новог регионалног поретка. Овакав алармизам је рационалан утолико што се претеће радње не приписују актерима који делују из страсти или освете, већ хладним и себичним интересима или историјским силама. Постојећи аргумент у западноевропској или северноамеричкој литератури назива се „кинеском претњом“ или „руском претњом“ (Lindemann, 2023). Ове државе се често представљају као хомогени актери, који „устају“ и делују спремни да наметну своју вољу свету у блиској будућности спровођењем дугогодишњег стратешког плана.

Позитивизам у потпуности негира простор за хетерогеност, креативност и друштвене везе између актера. Прво, када је реч о предмету

расправе, позитивистички приступи имају углавном хомогенизујући и уједињен приступ предметима, који негира индивидуалност. Иако су у свакој науци неопходни извесна категоризација и сврставање да би се „упознали“ одређени аспекти друштвене реалности, номолошки позитивизам покушава да опредмети ове категорије и, на пример, да персонификује агрегације датим интересима и емоцијама, као што је „жеља Кине“ да буде доминантна. Ово уједињавање може да доведе до тога да актери изгледају посебно моћни и опасни. Ако се актери посматрају као уједињени, на пример Русија, Кина, Северна Кореја или Иран, лакше је приписати им кохерентну вољу. Обично се заборавља да је спољнополитичко деловање много чешће резултат компромиса него координисане политике.

Позитивистичка логика често доводи до схватања концепата из евроатлантске перспективе. Због тога „демократија“ може да буде само политичка конструкција схваћена на евроатлантски начин. Сваки други модел није „права“ демократија, не може се квалификовати као такав, а заправо је манипулативни покушај корумпираних елита да глуме демократију. Погрешно је претпостављати да су све културе, историје и цивилизације равноправне.

У књизи *Бродолом цивилизација* Амин Малуф објашњава да глобализација, олакшана и подржана технолошким развојем, намеће приближавање различитих компоненти човечанства у таквој мери да те компоненте постају све униформније. Међутим, ту постоји један парадокс: људи се придржавају доктрина и идеологија које величају посебност. Људи се из дана у дан све више приближавају, а сукоб идентитета

је све жешћи. Ипак, не може се рећи да нисмо упозорени. Упозорили су нас Замјатин, Хаксли и Орвел. Сва тројица су желели да упозоре своје савременике на будуће тираније и могућу тоталитаристичку употребу технолошких алатки за уништавање слободе и људског достојанства. У роману *Ми* (*Nous autres*) Замјатин описује свет у којем је сваки аспект пажљиво испланиран, временски одређен и преведен у математичке формуле представљене у распореду часова (лично време, време посвећено одређеној активности итд.).

44 | Да ли се крећемо према свету у којем Велики брат све види и чује? Према свету у којем је језик до те мере контролисан и изокренут да можемо изразити само мишљења која одговарају званичном мишљењу? Ово се већ дешава у Европској унији (од самог њеног оснивања, в. Laughland, 1998) и у Сједињеним Америчким Државама: гушење медија (руских медија, док је израелским медијима дозвољено да изражавају своју визију пуну предрасуда, *CNews* итд.) и мишљења која нису у складу с делиричном визијом пандемије ковида 19 и рата у Украјини. Све ове мере озбиљно подривају демократију. Наиме, основни стуб на којем почива демократија јесте транспарентност. Миршајмер то одлично показује у својој најновијој књизи *Велика заблуда* (Mearsheimer, 2018). Транспарентност значи да свако има приступ информацијама које су им неопходне за доношење одлука. Рат ставља тачку на ово под маском заштите поверљивости операција (било би штета да непријатељ сазна за војне планове). Информације се надзиру, контролишу и реконструишу. Претварајући се да покушавамо да пресретнемо разговоре између територија, ко-

ристимо прилику да прислушкујемо телефонске позиве економских конкурената, препознајемо политичке противнике и тако даље.

Током хладног рата Хенри Кисинџер је разликовао два типа спољне политике. Западна спољна политика била је изграђена на употреби рационалних и објективних података добијених из дипломатских телеграма које је било лако тумачити и на основу којих је свако могао да направи обрачун трошкова и користи. С друге стране, источна спољна политика била је изграђена на нетранспарентним, унутрашњим, ирационалним и емоционалним факторима. Може се закључити да на Западу није било ништа ново, а када је реч о ирационалним жељама, оне су морале да се преведу на научни, неутралан и веродостојан језик. Сада је ситуација обрнута: „источна“ дипломатија је рационална и заснована на реалполитици. Најновији пример за то је кључни утицај Кине у саудијско-иранском приближавању, док западна дипломатија постаје нечујна зато што је све емоционалнија: не долази у обзир преговарати с Путином зато што је у јавним и званичним дискурсима Путин приказан као отелотворење зла.

То није увек било тако. Током хладног рата Француска је могла да задржи утицај у свету зато што је имала независну спољну политику засновану на француским интересима. Због тога је остала цењени актер и могла је да усмери свој пут ка главним прекретницама. Једна од њих била је посета генерала Де Гола Совјетском Савезу на врхунцу хладног рата и признање Народне Републике Кине као праве Кине, много година пре него што су то учинили Никсон и Кисинџер.

Позитивистички либерални интернационализам заснован је на тумачењу да је Запад „победио“ у хладном рату. Самим тим, не само да је добио престиж већ и убеђеност да је западни модел последња фаза људског развоја. О овоме је писао Фукујама (Fukuyama, 2020). Овај неокантовски став претпоставља да појединачне државе са демократским политичким уређењем представљају идеал којем ће тежити остатак света, јер такво уређење нуди најбољу будућност за миран светски поредак. Што је више демократских друштава, то ће бити више мира у свету; ако је мање демократије, то ће бити и мање мира у свету (Russett, 1994). Ове идеје сада су саставни део спољне политике европских земаља и Северне Америке, познате као концепти хуманитарне интервенције и одговорности за заштиту (Orford, 2013), али су предмет жестоке критике осталих земаља, на пример чланица БРИКС-а (Sahakyan & Gärtner, 2022; Maalouf, 2023), као и земаља које Запад с презиром зове „трећи свет“, што представља основ за „револт против Запада“ (Buzan, 1977; Wight, 1977; Badie, 2013).

Овакав начин размишљања оживљава колонијално уверење да је Запад поново постао центар цивилизације. Либерална идеологија отежава либералним вођама да прихвате било какво оспоравање или поделу моћи, било на домаћем терену било на међународној сцени. Од самог почетка, либерални мислиоци су писали о потреби избегавања губитка моћи, нарочито од народа. Како је могуће задржати моћ између људи из доброг друштва заправо је поента коју истиче Публије (заједнички псеудоним америчких есејиста Александра Хамилтона, Џејмса

Медисона и Џона Џеја) у Федералистичким списима. У то време у питању је било оптимизовање политичког и изборног система и од тада се политичка мисао развија, нарочито захваљујући критичким приступима. Грамши (Gramsci, 2001), Фуко (Foucault, 1995) и Стивен Лукс (Lukes, 1974) наглашавали су моћ идеологије у обликовању народних маса. Држава је затим постала стражар у служби владајуће класе: она мора да се заштити повременим увођењем реформи да би се подређеним класама показало да је капиталистички систем једини начин побољшања њихових животних услова.

| 45

Прибегавање позитивизму комбинованом са интернационалним либерализмом доводи до негације историје и посебности народа, култура и цивилизација. То води ка униформности и, самим тим, до одбацивања разлика. Закључак је да Европа полако губи своју независност тако што усваја начине размишљања и погледе на свет који су супротни њеној дуготрајној историји. Ово се види у важећем средњошколском програму у Француској, нарочито у наставном програму за историју и геополитику.

Геополитика у образовним програмима у Француској: добра идеја коју је протраћила либерална мондијалистичка „француска“ елита

Геополитика се поново вратила на сцену 2019. године, у оквиру средњошколског наставног програма. Геополитика као део групе предмета

„историја-географија, геополитика, политичке науке“ једна је од три најпопуларнија изборна предмета на матурском испиту. Поновна појава геополитике у настави свакако је добродошла, али она има одређен број недостатака и когнитивних предрасуда.

Какво место има изучавање геополитике у Француској

46 |

Ентузијазам за геополитику као предмет сам по себи је јединствен и својствен Французима. Њима је такође својствено да од геополитике направе квазиуниверзитетски предмет (геополитика није засебан универзитетски предмет зато што није прецизно дефинисана у Националном савету универзитета). Наиме, ниједан други образовани модел не даје геополитици такав значај као што то чини француски систем.

Француско одушевљење геополитиком без сумње је историјски повезано са утицајем и местом географије на француским универзитетима. Географи су се дуго жестоко противили еманципацији геополитике од географије. Током 20. века, географи су покушавали да успоставе научну, „озбиљну“ географију. Тако је првенство дато физичкој географији због њене техничке природе: она има сопствен и сложен речник, сопствену методологију – све што је потребно да је учини науком у крајње позитивистичком интелектуалном контексту. Потискивањем људских и политичких аспеката географије, географи су почетком 20. века покушали да забораве утицај који је Емануел де Мартон имао на Клемансоа приликом редефинисања европских граница од

1919. године наовамо. Међутим, изгледа да се и сам Емануел де Мартон потрудио да његов значај буде заборављен.

Данас је ситуација сасвим другачија. Чак би се могло рећи да смо отишли из једне крајности (одбацивање геополитике) у другу (претерано присуство геополитике): термин „геополитика“ неселективно користе новинари и есејисти. Ову поновну заинтересованост за геополитику могуће је објаснити међународним политичким аспектима наставног програма за историју и географију у Француској. Много дубљи разлог за заинтересованост Француске за геополитику могла би бити забринутост због француског губитка стратешке иницијативе после хладног рата, њен повратак у НАТО и најновија дешавања у Европској унији. Заинтересованост за геополитику стога је изражавање одређене несвесне носталгије за временима поново откривеног значаја Француске током председничког мандата генерала Де Гола, времена када је Француска стекла цивилну и војну, односно нуклеарну моћ, када је Париз подједнако сарађивао са Вашингтоном и Москвом, и када је Маова Кина препозната као „права“ Кина, много пре него што су то учиниле САД и пре Никсонове посете Пекингу 1972. године.

Наиме, подучавање и примена геополитике пре свега значе посматрање своје државе на међународној сцени, вођење рачуна о сопственим интересима и самостално размишљање о могућностима и опасностима. Остале европске земље (Средња и Источна Европа) одабрале су да стратешки зависе од Сједињених Америчких Држава и тиме су прихватиле да свет посматрају на исти начин као и њихов заштитник.

Геополитика у наставном програму: неорганизована иницијатива пуна предрасуда

Од 2019. године геополитика се подучава у оквиру реформе велике матуре и увођења специјализованих предмета. Геополитика се не подучава засебно, већ се комбинује са осталим предметима у оквиру специјализоване групе предмета „историја-географија, геополитика и политичке науке“. Иако је јасно да се у средњој школи може дати само увод, односно „груба представа“ о овим научним дисциплинама, наставни програм који је састављен покреће низ питања.

Дефиниција геополитике наведена у званичним упутствима Министарства просвете рестриктивна је јер „разматра супарништва и проблеме у погледу моћи између територија у њиховој историјској дубини, као и представе које их прате“. Међутим, геополитика је много више од тога. Наставни програм изгледа пре као јукстапозиција емпиријских ситуација, него као програм намењен развијању мишљења. Доказ за ово јесте одсуство поглавља о концептима, мислиоцима и методологији геополитичке анализе. Без концепта је тешко ставити ствари у перспективу или их упоредити.

Изнаенађујуће је то што се Француска у суштини не проучава, осим кроз питање наслеђа. У роману *Избор њо спродносѝи (Elective Affinities)*, Гете каже да је, са становишта педагошког квалитета, погрешно подучавати децу о неким далеким врстама пре него што се упознају са флором и фауном властите земље. У ствари, програм је усредсређен на САД, Индију и Кину. Такође, штета је што се државе које не припадају Западу, односно Кина и Индија, проучавају кроз когнитивне предрасуде. Њихове

спољне политике анализирају се помоћу модела тврдњи који су на међународној сцени користиле европске силе у 19. веку и САД после 1945. године, не узимајући у обзир њихове сопствене системе мишљења, историју и културу. Ове когнитивне предрасуде стварају замку уверења да незападњачке земље покреће исти апетит за светском доминацијом као што је то случај са земљама Запада – што је свакако могуће, али не и највероватније.

На крају, одређене теме, као што су границе, нису добро осмишљене. Тема граница заснована је на приступу који је сведен на обичну дихотомију унутрашњи/спољашњи или ми/они, чиме нам се имплицитно дозвољава да замислимо границе као извор опасности и сукоба – што је понекад истина, али не увек. Такође, штета је што се границе изучавају без помињања њихове сврхе: да дефинишу одређену државу.

Славна историја и потреба за патриотском елитом као геополитичко решење да би се искористиле прилике и избегли изазови

У претходна два века Француска је обузета страхом од пропадања. Ово је сасвим разумљиво јер се сећа своје моћи као хегемона у Европи у време Луја XIV и Наполеона I, када је француски језик био језик дипломатије све до Версајског споразума, када је она током читавог 18. века одређивала правила у погледу цивилизованости, доброг укуса и префињености, када се у време револуције сматрала местом на којем су се родиле савремене идеје о људским правима и националном

суверенитету, када је у 19. веку била сматрана „великом нацијом“, упркос демографском паду, када је у Првом светском рату дала огромне жртве због победе над немачким империјализмом.

Шведска, Шпанија и Аустрија такође су својевремено биле водеће силе, али су све прихватиле да се прилагоде када је њихова пропаст била очигледна. Међутим, Француска није тако поступила. Француска је можда једна од земаља које су највише забринуте за своју будућност, али страх од пропасти подстакао ју је да се не одриче свог положаја. Жеља за одлагањем пропасти може се објаснити француском навиком да своју земљу посматрају као силу која мора имати главну улогу у свету. Овим се изражава носталгија за нацијом која је у стању да утиче на судбину света, као и потреба за обновом да би та нација задржала свој положај. Жеља за задржавањем утицаја у свету подстакнута је императивом славе као решења за поновно стицање геополитичког значаја.

После сваког од тих неуспеха Француска је успевала да се прилагоди и поново добије маневарски простор и превазиђе нове опасности које су јој претиле. Од 1958. наопамо о Француској се поново говори као о независној држави, без дугова и цењеној у међународним телима. По повратку на власт, генерал Де Гол је истицао већи суверенитет у односу на САД, противећи се пре свега стационирању америчких ракета средњег дмета на француском тлу. У фебруару 1960. експлодирала је прва француска атомска бомба у Сахари. Године 1966. Француска се повукла из интегрисане команде НАТО и затворила америчке базе на својој територији. Политика величине и славе омогућила јој је да поново постане нација коју слушају сви у свету, нарочито арапске државе

и државе „трећег света“; постаје заговорник независности и критике империјализма, као и отворености према Истоку и Кини, присталица сарадње и развоја. Национални интереси сада имају првенство над ограничењима које су наметнули биполаризација света и идеолошка конфронтација између два блока. Француски језик један је од пет најраспрострањенијих језика у свету иако полако губи своје место у међународним организацијама, док је американизација културе довела до смањивања броја говорника француског језика, чак и у Африци. Француска дипломатска мрежа је трећа по величини на свету, после кинеске и америчке. Француска војска је једина у Европи која може сама да делује у свету. Француска има војне базе у Африци, на Блиском истоку и у Индопацифичком региону. Када је реч о економији, Француска има велики број водећих компанија, нарочито у сектору авиоисаобраћаја (Airbus), наоружања (Dassault, Safran, Thalès), у нафтној индустрији (Total) и сектору луксуза (LVMH). То што је увидела да више није само сила средње величине објашњава одлучност Француске да Европу претвори у мултипликатор силе упркос томе што је стално проширивање смањило утицај Француске у ЕУ са 27 чланица.

У ствари, ништа не осуђује Француску на заборав осим недостатка воље, односно немогућности да одбрани француску државу и културу од напада глобализације коју заговарају политике САД и ЕУ. У томе и јесте проблем, Француску воде политичари који не верују у француске обичаје, који не цене нити поштују француску културу и језик. У том погледу, председнички мандат Емануела Макрона права је срамота – изјаве у иностранству о томе да не

„постоји француска култура“^[4], деградирање председничке функције неприкладним фотографијама^[5], понижавање француске историје на церемонији отварања Олимпијских игара 2024. године^[6], продаја успешних француских стартап компанија Сједињеним Америчким Државама зато што се то сматра „виталним“ за одбрамбену индустрију Француске^[7], промовисање интереса ЕУ уместо интереса Француске, као и губитак поштовања и поверења у политичке институције после парламентарних избора 2024. године.

Главни изазов за Француску је како је могуће обезбедити да се глас Француске чује у иностранству уколико се она не сматра снажном на сопственом тлу. Француска делује као земља сукоба, без друштвеног дијалога, земља чији су синдикати углавном нерепрезентативни, где се стално покрећу штрајкови и влада култура протеста. После покрета „жути прслуци“ из 2018–2019. уследиле су демонстрације и штрајкови због пензија у зиму 2022–2023, а затим и немири у предграђима у јуну и јулу 2023. године. Иако држава има монопол над 58% богатства које производи, јавни сервис пропада, што показују стање у болницама током ковид кризе и стални пад стандарда образовања, према подацима Програма за међународну процену студената

(PISA). У економском смислу, утицај Француске нагло је опао током последњих педесет година.

Много алармантније од нижег ранга Француске у хијерархији светских сила на основу БДП-а јесте погоршање њеног положаја у погледу БДП-а по глави становника. Њен БДП по глави становника, сада на 26. месту, био је до 1989. године исти као у Немачкој, а сада је за 15% нижи, што појачава страх од дугорочног осиромашења. Пошто није успела да спроведе структурне реформе неопходне за њену привреду, као што су то учинили њени главни суседи, Француска види да јој конкурентност опада, а да њен привредни дефицит нагло расте (156 милијарди до 2022. године), иако је до 2003. године имала привредни суфицит. Земља је изложена деиндустријализацији, има мања улагања и иновација. Јавни дуг је од 1980. године са 20% достигао чак 112% БДП. Упркос значајном паду у последње три године, масовна незапосленост и даље је висока (7,3% на крају 2023. године), нарочито међу младима, а средњи слојеви друштва постају све сиромашнији.

Напоследку, Француској је тешко да помири своје опште међународне амбиције са ограниченим финансијским и људским ресурсима. Магија речи има своје границе. Без економске моћи, готово су безначајне тврдње о самосталности и

[4] <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2017/02/06/31001-20170206ARTFIG00209-emmanuel-macron-et-le-reniement-de-la-culture-francaise.php> (приступљено 25.10.2024).

[5] <https://www.leparisien.fr/politique/photo-polemique-de-macron-aux-antilles-ce-geste-n-etait-pas-contre-le-president-01-10-2018-7908261.php> (приступљено 26.10.2024).

[6] <https://www.lefigaro.fr/sports/jeux-olympiques/polemique-sur-la-ceremonie-d-ouverture-des-jo-patrick-bouche-ron-parle-de-cene-subliminale-20240730#:~:text=La%20s%C3%A9quence%20a%20choqu%C3%A9%20l'en%20%C3%A9motions%20et%20universellement%20salu%C3%A9s%C2%BB> (приступљено 29.10.2024).

[7] <https://www.lejdd.fr/economie/economie-bercy-donne-son-aval-au-rachat-de-131-entreprises-sensibles-par-letranger-en-2022-135583> (приступљено 30.10.2024).

о положају који није поданички. Још увек дубоко погођена траумама и проблемима из прошлог века, Француска је свесна свог пропадања, али не може да се помири с тим, нити предузима мере које би јој омогућиле да то пропадање заустави. Док је релативни пад уобичајен када настаје као резултат успона великих држава на светској сцени, апсолутни пад је озбиљан уколико проистиче из губитка традиционалних средстава као што су индустрија, технологија, култура и демографија.

Решење које примењује данашње руководство јесте да се Француска потпуно укључи у интеграциони напредак ЕУ и НАТО, позивајући се на аргумент да је данас немогуће наћи појединачна решења. То је заиста тачно, али проналажење решења у мултилатералној архитектури не значи бити на страни оних који имају анти-француску агенду. Историја је пуна лекција које треба научити и прихватити. Преостаје само нада да ће ново руководство у будућности бити поносно на то што је француско и спремно да на прво место стави специфичност француске културе и историје и прихвати да је будућност усмерена ка Истоку. Другим речима, Француској је више него икада потребна патриотска елита која ће престати да верује у позитивистички

либерални интернационализам и прихватити да је Исток, а не САД, нови извор надахнућа.

Француска је срећна што има територију која је повезује са свим континентима. Самим тим, амбициозан геополитички пројекат подразумевао би коришћење прекоморских територија за укључивање Француске у нову глобализацију и њено повезивање са чланицама БРИКС-а и Јужном Америком, чиме би се она удаљила од Европе у силазној фази и од САД које су заокупљене унутрашњим контрадикторностима. Данашња елита види прекоморске територије као терет. То је деградирајуће за прекоморске територије, које су крајње патриотски настројене и обезбеђују највећи део француске војске. Уместо тога, требало би много улагати у ове територије и користити их за повезивање Француске са свим регионалним економским иницијативама, као што су кинески „Појас и пут“, Велики план за убрзање и експанзију економског развоја Индонезије (МРЗЕИ), пројекат „Сингапурски подухват 2030“, укључујући и пројекат „Кувајтска визија 2035. године“.

Другим речима, решење лежи у повратку на праву дефиницију геополитике: политика моћи заснована на специфичним одликама државе, њеног становништва и историје.

References / Литература

- Anghie, A. (2004). *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press
- Badie, B. (2013). *Le Temps des Humiliés. Pathologie des Relations Internationales*. Paris: Odile Jacob.
- Brzezinski, Z. (2016). *The Grand Chessboard*. New York: Basic Books

- Bull, H., (1977). *The anarchical society: A study of order in world politics*. New York: Columbia University Press.
- Chimni, B. (2017). *International Law and World Order: A Critique of Contemporary Approaches*. 2nd ed. Cambridge University Press.
- Cohrs, P. (2022). *The new Atlantic order: The transformation of international politics 1860-1933*. Cambridge: Cambridge University Press
- Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. 2nd edition. New York: Vintage Books.
- Fukuyama F (2020) *The End of History and the Last Man*. London: Penguin Books.
- Grandpierron, M. and Pomès, E. (2024). China's Discursive Strategies during the Syrian Civil War: Communicating Opposition to Western Understanding of Human Rights and R2P. In: M. Zreik (ed) *Soft Power and Diplomatic Strategies in Asia and the Middle East* (75-88). Hershey: Igi Global.
- Goethe, J. (1978). *Elective Affinities*. London: Penguin Classics.
- Gramsci, A. (2021). *Cahiers de Prison: Anthologie* (ed. J-Y Frétiigné). Folio 674. Paris: Gallimard.
- Hanink, J. (2019). *How to Think About War. An Ancient Guide to Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Koskeniemi, M. (2004). International Law and Hegemony: A Reconfiguration. *Cambridge Review of International Affairs*, 17 (2), 197-218. <https://doi.org/10.1080/0955757042000245852>
- Laughland, J. (1998). *The Tainted Source. The Undemocratic Origins of the European Idea*. New York: Warner Books.
- Lindemann, T. (2023). Theorising Danger or Dangerous Theories? Positivist Data and the Making of the China Threat. *Political Anthropological Research on International Social Sciences*, 4 (2), 142-172. <https://doi.org/10.1163/25903276-bja10049>
- Lukes, S. (1974). *Power. A Radical View*. London: Macmillan Press.
- Maalouf, A. (2019). *Le Naufrage des Civilisations*. Paris: Grasset.
- Maalouf, A. (2023). *Le Labyrinthe des Egarés*. Paris: Grasset.
- Mearsheimer, J. (2018). *The Great Delusion. Liberal Dreams and International Relations*. New Haven: Yale University Press.
- Morgenthau, H. (1946). *Scientific Man Versus Power Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Orford, A. (2013). Moral Internationalism and the Responsibility to Protect. *European Journal of International Law*, 24 (1), 83-108. <https://doi.org/10.1093/ejil/chs092>
- Russett, B.M. (1994). *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World*. Princeton: Princeton University Press.
- Sahakyan, M. and Gärtner, H. eds., 2022. *China and Eurasia: rethinking cooperation and contradictions in the era of changing world order*. Abingdon: Routledge.
- Sur, S. (2018). Observations sur les « sanctions » internationales. *Annuaire Français de Relations Internationales*, XIX, 117-131. <https://doi.org/10.3917/epas.afom.2018.01.0117>.
- Waltz, K. (1959). *Man, State and War*. New York: Columbia University Press.
- Wight, M. (1977). *Systems of States*. Leicester: Leicester University Press.
- Zamyatin, Y. (2022). *Nous Autres*. Paris: Sinope.

Internet sources / Интернет извори

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2023-002175_EN.html
<https://www.lefigaro.fr/international/le-president-francais-emmanuel-macron-juge-l-otan-en-etat-de-mort-cerebrale-20191107>
<https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2017/02/06/31001-20170206ARTFIG00209-emmanuel-macron-et-le-reniement-de-la-culture-francaise.php>
<https://www.leparisien.fr/politique/photo-polemique-de-macron-aux-antilles-ce-geste-n-etait-pas-contre-le-president-01-10-2018-7908261.php>
<https://www.lefigaro.fr/sports/jeux-olympiques/polemique-sur-la-ceremonie-d-ouverture-des-jo-patrick-boucheron-parle-de-cene-subliminale-20240730#:~:text=La%20s%C3%A9quence%20a%20choqu%C3%A9%20l'en%20%C3%A9motions%20et%20universellement%20salu%C3%A9s%C2%BB>
<https://www.lejdd.fr/economie/economie-bercy-donne-son-aval-au-rachat-de-131-entreprises-sensibles-par-letranger-en-2022-135583>

52 |

Matthieu Grandpierron

Catholic University of Vendée
Vendée (France)

France and Geopolitics: A Complicated Story Threatened by EU and NATO Memberships

Summary

The author of this paper addresses French geopolitics, or today's position of France in the context of its membership in the European Union and the NATO. The starting assumption is that the membership in these two organizations limits the French position and opportunities for reviving French geopolitics which formerly put forward national interests and the sovereignty of the state. Having in mind that the EU and the NATO are a threat to France's true geopolitics, in the first part of the paper the author justifies his thesis, first in the context of France's position in the EU and the NATO, and the in relation to the ideology of positivist liberal internationalism. In the second part, the author analyzes the introduction of geopolitics in the French educational system and recognizes advantages and disadvantages in the system itself. Finally, the author offers a solution to the foundation of the French geopolitical thought which should be based on glorious history and a patriotic elite.

Keywords: France, geopolitics, education, positivism, history, European Union, NATO